

سلسنی پٹ پوٹی تاکنڈ "ہنکین" تاک-11، سال-2019

بلوچی آب رهنڈ نیشنڈ رهنڈ

پشدر، جیرڈ گیشوار

حامد علی بلوچ

اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

Abstract:

Formation of an Orthography is a major task to articulate it in a language. Most of the world languages are confronting the orthographic issues in different countries.

Balochi is one of the major languages in Pakistan, but it still awaits a standard orthography. The attempts of different academies and Balochi orthographic experts are admirable from the last seventy years, but because of a vast geography of the Baloch people in different neighboring countries, the Baloch people could not become successful to formulate a standard orthography.

This paper focuses the different orthographic efforts of linguists, literary men and academies from the last seventy years and its outcomes in the modern Balochi literature.

گچین لہز: آب رهنڈ، جتائیں آب رهنڈ، نیشنڈ رهنڈ، فرق ۽ تفاوت، گیشوار

دنیاء تہا زباناں دیرئی کرتگ کہ آیانی جوانیں نیشنڈ رهنڈے جوڑینگ بوتگ۔ نیشنڈ رهنڈ زبانی ۽ دیرئی ۽ نیشنڈ زانگ بیت پرچہ کہ بید ۽ نیشنڈ رهنڈ ۽ بچ زبانی ۽ اساسا نسی رنگ ۽ دیربراگ ممکن نہرانت۔ گلاں چہ پیش ماراے زانگ لوٹیت کہ نیشنڈ رهنڈچی یے ۽ مر وچینگیں دور ۽ زبانی ۽ تہا لشی ۽ لوٹ ۽ گزرچی انت۔

بلوچی نیشنڈ رهنڈ پشدر:

بلوچی زبانی ۽ نیشنڈ ۽ عمر ۽ نیکس مزن نہرانت ۽ نہ بلوچی زبانی ۽ نیشنڈ رهنڈ ۽ عمر مزن انت۔ بلوچی نیشنڈ رهنڈ ۽ دوم ۽ ماسے دورانی تہا بہر کن ایں۔ اولی دور پاکستان ۽ جوڑ بوتگ پشیرانت کہ آئی ۽ انگریز سامراجی دور گش انت، دومی دور پاکستان ۽ جوڑ بوتگ ۽ پید ۽ سیمی دور انوگیں دور انت۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیرہہ گیشوار حامد علی بلوچ

پاکستان جوڑ بونگ و پپیر بلوچی نبشتہ رہندہ:

بلوچی زبان و نبشتہ اولی رنداں انگریزانی دُور بندات بیت کہ آرومن نبشتہ رہندہ تہا نبشتہ بیت۔
 عربی ورومن رہندہ پہ بلوچی و اولی رندہ انگریز زانکار و فوجی کیپٹن لیچ بلوچی بِن رہندہ سراسر کتابے Epitome of
 the Grammar of Baluchky, Brahuky and the Punjabi نبشتہ کنت کہ ایشی و تہا بلوچی و ابید
 براہوی، پنجابی و دگہ لہتیس زبانانی بِن رہندہ گالنج ہوار آنت، چہ ایشی پدمیجر مینسل لانگ ورتھ ڈیمز و گریسن
 رومن نبشتہ رہندہ نبشتہ کن آنت۔ (Dames, 1881, Carina, 1989:1)۔

بلوچی زبان و تہا اولی رنداں انجیل شریف رجانک کنگ بیت ورومن نبشتہ رہندہ نبشتہ کنگ بیت۔
 بلوچی و نبشتہ رہندہ عربی، فارسی و اردو و ہواریں نبشتہ رہندہ و نبشتہ بیت، بلئے بلوچی و تہا انجیں توار آنت کہ آ عربی
 تواراں گوں ہمد پ و ہمگر نچ نہ آنت، پمیشکا پہ بلوچی و نبشتہ رہندہ ہا ترا سندھی و پشتو و لتیں آبان و زورگ بیت،
 چوشکہ "ر، د، چ، گ" و چوشکہ سندھی و آب "ت، ٹ، ڈ" و باز جاہاں اردو و تہا کارمرز بوتگیں آب "ٹ، ڈ
 وڈ" زورگ بنت۔ مروچی ہم اردو و تہر زورگ بو نگا آنت۔ بانک کارینا جہانی و گنگ و ردا گو تنگیں نبشتہ رہندہ تہا
 "ن، ل، و، ی" نیام و نچ فرق پیشدارگ نہ بوتگ۔ ایشی و ابید "ک، گ" و نیام و ہم فرق گندگ و نہ آیت۔
 ہر دو براں "ک، گ" ایو کا "ک" و ڈروشم و نبشتہ بوتگ آنت۔ سہ حساب و رودا تکی بلوچی گالوار و تہا کہ ہر
 موادے کہ نبشتہ بوتگ آیانی تہا توار رہندہ ہا گالوار و چند و نبشتہ بوتگ۔ چوشکہ "ٹ، ڈ، ف، خ، غ"۔

پاکستان جوڑ بونگ پد بلوچی زبان و نبشتہ رہندہ:

بلوچی زبان و اصلیں نبشتہ رہندہ پاکستان و جوڑ بونگ و پد بندات بیت۔ آدگہ گپے کہ بلوچی زبان و
 ہستیں نبشتہ رہندہ پاکستان و جوڑ بونگ و پیش بندات بیت، بلئے پاکستان و جوڑ بونگ و پد بلوچ لہزانت، زبازانت
 و ندرکار یکجا و ہور بنت و بلوچی زبان و ہا ترا جوامیں نبشتہ رہندہ و جوڑ کنگ و جہد کن آنت۔ بلوچی زبان و نبشتہ

بلوچی آب رہندۂ نبشتہ رہند: پُشدر، جیڑہ ۽ گیشوار حامد علی بلوچ

رہندۂ دیرنی ۽ ہاترا واجہ محمد حسین عنقاء جہد ستا کر زانت ۽ آئی ۽ را بلوچی زبان ۽ ہستیں دُور ۽ نبشتہ رہندۂ بنداتی نبشتہ کارے زانگ بیت کہ آئی وتی اولی نظم 1929ء ہستیں نبشتہ رہندۂ نبشتہ کرت ۽ 1930ء زانگ مس کراچی ۽ محمد حسین عنقاء بازیں روتا کانی شو نکاری ۽ دُبا ہم وتی نزوریں کو پگاں زُرت آنت کہ آیانی تہا بلوچ، بلوچستان، بلوچستان جدید، بنگ بلوچ ۽ اتحاد بلوچ ہوار آنت۔ اے تیوگیں روتا ک اُردوزبان ۽ نبشتہ بوتگ آنت، بلئے محمد حسین عنقاء ہے روتا ک ۽ حالت کانی تہا وتی نظم ۽ دستونک مس بلوچی زبان ۽ چھاپ ۽ شنگ کنائینگ آنت۔ ہستیں دُور ۽ بلوچی زبان ۽ نبشتہ رہندۂ تہا ہمزہ "۽" کار مرز کون کانی تہا اولی نبشتہ کار واجہ محمد حسین عنقاء ۽ مولوی عبدالصمد سر بازی آنت۔ بلوچی زبان ۽ نبشتہ رہندۂ دیرنی دیو کانی تہا دومی نام میر گل خان نصیر نیگ آنت کہ آئی ۽ جہدانی سبب ۽ بلوچی یہ یک نبشتہی زبانی ۽ وتی گاماں تیز کنت ۽ دیمارؤت۔ (Jahani, 1989:133)

134)

بلوچی زبان ۽ نبشتہ رہندۂ دیرنی ہاترا 1953ء بلوچ نڈکار ۽ لبر زانت مس کراچی ۽ بلوچی نبشتہ رہندۂ لہنتیں جیڑہانی سرا گپ جنگ ۽ ہاترا یک پچیس دیوانے لونا نین آنت۔ اے بابت ۽ سید ظہور شاہ ہاشمی وتی حیا لائ چوش در شان کنت،

"بندر ۽ چوشیں سئے گال 1953ء بلوچی زبان ۽ سرچمگ (کراچی) ۽ بلد کارانی دیوان ۽ دیم ۽ ایر کنگ بوتگ ات آنت کہ چہ مز نیں گپ ۽ ترانے ۽ ز ند منگ بوت آنت۔ ابید چہ "سرچمگ" ۽ 1955ء مگسی ہاؤس کراچی ۽ دگہ دیوانے نشت کہ اے دیوان ۽ کوئٹہ ۽ کلات ۽ مستریں نڈکار ۽ لچہ کار ہم گون ات آنت۔ اے گال پد ۽ منگ بوت آنت ۽ گول ایشاں دگہ گالے "یس" ہم منگ بوت۔ چہ ایشانی "سرچمگ" ۽ منگ بیگ ۽ پیسر ہر کس ۽ وتی دل ۽ پد ۽ وتی رنگ ۽ نبشتہ۔ مگسی ہاؤس ۽ دیوان ۽ ہر یکے ۽ وتی نبشتہ کُر تکلیں رہند دیوان ۽ دیمار ۽ کرت آنت ۽ آئی ۽ راست بیگ ۽ منینگ ۽ کوششت کنگ بوت۔" (ہاشمی، 2000:4)

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیڑہ، گیشوار حامد علی بلوچی

آزات جمال دینی نبشتہ رہندہ:

بلوچی زبان ۽ را نبشتہ ۽ ڈروشم ۽ آرگ ۽ واجہ عبدالواحد آزات جمال دینی ۽ مزنی دستے۔ بلکین واجہ بلوچی زبان ۽ نبشتہ رہندہ ۽ ٹاپینگ ۽ دیمیرئی دیوکانی کاروان ۽ اولی مردمانی تہاشمار بیت کہ آئی وئی زندہ ہر سہت پہ زبان ۽ دیمیرئی ۽ نڈر کُرتگ ات۔ واجہ چہ بنداتی نبشتہ کاراں یکے ات، پمیشکا آئیہ اضروت کپتگ ات کہ بلوچی زبان ۽ نبشتہ رہندہ بیت داں کہ بلوچ وئی زبان ۽ نبشتہ کُرت بہ کن انت ۽ وئی زبان ۽ دیمیرئی دات کن انت۔

1956 ۽ وہدے کہ "ماہتاک بلوچی" اولی رنداں چھاپ ۽ شنگ ۽ بندات بیت۔ واجہ آزات جمال دینی جہد کنت کہ سرجمیں ماہتاک ۽ تہایک ڈولیں نبشتہ رہندہ کارمرز بیت۔ عبدالواحد آزات جمال دینی وئی جتائیں نبشتہ رہندہ جوڑ کنت، بلئے آئی ۽ نبشتہ رہندہ سدیک آزات ۽ نبشتہ رہندہ چہسرگ ۽ جنت۔ جمال دینی ۽ "چوایدگہ زبانزانتانی رہندانی وڑاکارمرز کُرتگ۔

نیکر ای مدرسہ سہانی نبشتہ رہندہ:

نیکر ای ترز ۽ بلوچی زبان ۽ نبشتہ رہندہ بلے کہ انکس دیمانہ شنگ، بلئے بلوچی زبان ۽ نبشتہ بنداتی دور ۽ عربی رہندہ نبشتہ کنگ ۽ جہد کنگ بوتگ۔ عربی رہندہ منوک ۽ نبشتہ کنوکانی تہا واجہ مولوی خیر محمد ندوی ۽ واجہ قاضی عبدالرحیم صابر ہوار انت۔ مولوی خیر محمد ندوی ۽ وئی ماہتاک "سوغات" ۽ تہا عربی ۽ لوز ۽ گالبندان ۽ کارمرز کُرتگ۔ ایٹی ۽ چہ ابید اسلام ۽ بابت ۽ ہم بازیں مواد نبشتہ کُرتگ انت۔ واجہ خیر محمد ندوی ۽ پہ بلوچی ۽ ہما آب کارمرز کُرتگ انت کہ کل عربی ۽ تہا کارمرز بنت چوشک "ث، خ، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق"۔ ہے حساب ۽ واجہ قاضی عبدالرحیم صابر "صدائے بلوچ" ۽ شوکار بوتگ ۽ آئی ہم عربی ۽ سرجمیں آبان ۽ ڈرتگ ۽ عربی ۽ لبرانی ڈروشم نہ بدلینتگ انت۔ بازجاہاں عبدالواحد آزات ۽ نبشتہ رہندہ ۽ تواری رہندہ مولوی خیر محمد ندوی ۽ قاضی عبدالرحیم صابر ڈرتگ انت۔ (Carina, 1989)

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیرہہ گیشوار حامد علی بلوچ

گل خان نصیر نبشتہ رہندہ:

میر گل خان نصیر بلوچی زبان مزان نامیں مشہوریں شاعراں چہ یکے بلوچی زبان سری کاروان بیہ کدار سر رشتہاں چہ ہم یکے زانگ بیت۔ بلوچی زبان دیرئی آئیہا نبشتہ ڈروشم گوناپ دینگ ء میر گل خان ء جہ دستا کر زنت۔ میر گل خان نصیر وتی کتابانی تہا جتا جتا نبشتہ رہندہ کار مرز کر تگ انت۔ بلئے دیہ ترا گل خان نصیر وتی کتاب "شپ گروک، داستان ء دو ستین ء شیرین ء حمل ء جنیند" ء تہا سید ظہور شاہ ہاشمی ء رہندہ زند گیری کر تگ ء عربی ء لبران ء بلوچی ء گوناپ دینگ ء کوشش کر تگ انت۔ بلئے "ء" ء جاہ ء وتی پوریں کتابانی تہا "و" ءے کار مرز کر تگ ء باز جاہاں "او" ءے ہم کار مرز کر تگ۔ "آت ء انت" ء جاہ ء "انت ء انت" ءے کار مرز کر تگ۔ گل خان نصیر ء کتاب "حمل ء جنیند" ء تہا ہے ٹسکٹس نبشتہ انت۔ ء وتی کتاب "گروند" ء تہا میر گل خان نصیر وتی جندہ نبشتہ رہندہ کار مرز کنت ء پدا عربی ء آبی رہندہ زوریت۔ گل خان نصیر چہ وتی کتاب ء تہا بلوچی ء گوناپ دینگیں لبران کشیت، پر چہ آ بلوچی ء بازیں ندکار ء نبشتہ کار عربی ء لبران ء بلوچی ء گوناپ دینگ ء حق ء نہ بنت۔ میر گل خان نصیر ء سنگلتانی خیال بیت کہ اگاں عربی ء لبران ء اصلیں توار ء گوناپ دینگ بیت گڑا عربی ء لبران برا بنت ء عربی نیکراہ ء اسلام ء بندری زبان انت پشکہ عربی ء لبران ء اصل ڈروشم ء نبشتہ کنگ بیت ء میر گل خان نصیر گڈی و ہداں ہے رہندہ کار مرز کنت۔

عربی ء لہتیں آب کہ آمیر گل خان نصیر ء سر ابرا کن انت آ "خ ء غ" ء توار انت۔ گل خان ء گوشتگ ء ردا کہ بلوچستان ء بازیں ہند ء دمگاں مردم اے لبران گشت نہ کن انت، ہمیشکا ایشان ء "کھ ء گھ" ء ڈروشم ء نبشتہ کنگ بیت کہ توار رہندہ تچک ء راست بیت۔ ایشی ء چہ ابید میر گل خان نصیر کار گال ء نام گالانی تہا فرق پڈر کنت ء ایشان ء گیشینگ ء جہد ء کنت۔ آئی ء کنگ ء ردا "جنگ ء جنگ" دو جتائی چیز انت، یکے نام گال انت ء دومی کار گال انت۔ بلد انت ایشان ء جتا جتا نبشتہ کنگ بیت، ہمیشکا میر گل خان نصیر ایشان ء "جنگ ء جنگ" نبشتہ کنت ء ایشانی نیام ء فرق گیشینگ ء کوشش ء کنت (Carina, 1989: 134)

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیڑہ، گیشوار حامد علی بلوچ

ایران، اوگانستان، تہا بلوچی زبان، نبشتہ رہندہ:

1987ء مس لندن، ایران، بلوچ لبرانت، اندکاراں، "انجمن، فرہنگی و تحقیقی، بلوچ" نام، گلبرد، بندات۔ اے گل، کار بلوچی زبان، دیرنی، آت، گل، اراگون، پنج سیاسی کاراں، کار نیست، آت۔ گل، جوڑ، کنوگاں، جیڑات، کہ بلوچ، بلوچی زبان، دیرنی، ہا، ترا، یک، ماہتا، کے، شنگ، بیت، بلے، اے، گپ، س، راتپاک، کنگ، مشکل، آت، کہ، اے، ماہتا، کجام، زبان، تہا، نبشتہ، کنگ، بیت، گم، سراں، اے، تپاک، کنگ، بوت، کہ، ماہتا، کپاسی، زبان، نبشتہ، کنگ، بیت۔ اسکینڈینیویائی، ملک، سوید (سویدن)، ہم، بلوچ، پناہ، زور، وگاں، وتی، زبان، دود، ر، بید، گ، ر، کینگ، ہا، ترا، بلوچی، زبان، تہا، کتاب، نبشتہ، کنگ، بندات، کرت۔ ایشی، اچہ، ابید، سوید، بلوچ، ر، ہگانی، ہا، ترا، ماں، وانگ، جاہاں، کورس، کتاب، ہم، جوڑ، کنگ، بوت (Carina, 1989: 134)

سویت یونین، زمانگ، اوگانستان، بلوچی، زبان، پھریز، گ، ہا، ترا، گایج، زور، گ، بوت، ماں، وانگ، جاہ، دور، بر، جاہاں، بلوچی، زبان، وانینگ، بندات، بوت۔ چہ، وزیر، قبائلی، امور، نیمگا، باز، کتابانی، چاپ، شنگ، کنگ، اجازت، دیگ، بوت۔ بلوچی، ایک، تاکبندے، "سہل، سوشیا، لزم، مسئلہ" نام، چاپ، شنگ، بوت (Carina, 1989: 134)

سید ہاشمی ریفرنس لائبریری، آب رہندہ:

سید ہاشمی ریفرنس لائبریری، واگداراں، بلوچی، بنگیجی، کورس، ٹاپینت، ہے، بنگیجی، کورس، تہا، جتا، نہیں، آب، رہندے، دیما، آورت۔ اے، آب، رہند، گندگ، سید، رہند، دیما، بنگیجی، ڈرو، شم (modified Shape) انت، کہ، ایشی، تہا، لتیں، آب، گیش، کنگ، بوتگ، آنت۔ سید ہاشمی ریفرنس لائبریری، آڈا، تگیں، چو، اے، وڑ، آنت۔ "اب، پ، ت، ٹ، ج، چ، ح، خ، د، ڈ، ر، ز، ژ، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ک، گ، ل، م، ن، و، ہ، ی، اے"۔ (ہاشمی، 2011: 8)

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ پُشدر، جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

اے حساب سید ہاشمی ریفرنس لائبریری اردو بنددا تگیں آب 37 آنت کہ ایشانی تہا ایوکا "ہء آ" ہوار نہ آنت۔
(ہاشمی، 2011:12-17)

سید ہاشمی ریفرنس لائبریری بنگلیجی کورس تہا ہم "ء" جیڑہ گیشینگ نہ بوتگ۔ "ء" کارمرز کنگ
ء رہندہ ہانت کہ سیدوتی کتاب "بلوچی سیاہگ ۽ راست نبیسگ" تہا نبشتہ کر تگ۔ بزاں ہے "ء" ازانگ نہ بیت
کہ "کشے، جوڑگالے" apostrophe" ، کارگال ۽ نامگالانی دیما کارمرز بیت یا جاری کارگال "
"continuous tense ۽ دیما کارمرز بیت۔

بلوچی بنگلیجی تہا اے بُن گپان ۽ گیشینگ نہ بوتگ پمیشکا اے جیڑہ تینگا وتی جاہ ۽ ایرانت ۽ دیمانہ
شنگ۔ ایشی ۽ چہ ابید "ء" جیڑہ لتیں جاہاں چوشک "ترپ ۽ تاک، اشتر ۽ مہار ۽ شپ ۽ نیم"۔ ہے ڈول ۽ "ترپی
تاک، اشتری مہار ۽ شپی نیم" ہم آست آنت۔ ادا "ی" ۽ "ء" گیشینگ نہ بوتگ آنت کہ ایشانی نیام ۽ بندری فرق
چہ انت۔ پمیشکا ہر دو کارمرز بوڑگا آنت (ہاشمی، 2011:19)

ادلاے چارگ لوٹیت کہ "ی phoneme" ۽ یادگہ چیزے؟ "ء" جی یے؟ دومی گپ ایش انت کہ
گوست ۽ "ات ۽ اتگ" ایڈول کارمرز کنگ بوتگ آنت کہ ہر دو میں جتا میں جاہاں کارمرز بت "ء" ۽ کارمرز
کنگ ۽ رہندہ جوانیں رنگے ۽ نہ دا تگ ۽ اے نبشتہ کر تگ کہ اے اردو ۽ "پر" ۽ بدل انت۔ ملے باز جاہاں اے اردو
۽ "پر" ۽ معناء کارمرز نہ بیت۔ (ہاشمی، 2011:12)

گو تگیں جاری زمانگ ۽ تہا "من روگ ۽ ات آں" نبشتہ انت کہ ادا "ات ۽ آں" جتا جتا پیدا ک
آنت ۽ بلد انت کہ چوسید ۽ ڈول ۽ اتاں "ہوری ۽ نبشتہ بیت۔ پرچہ کہ اے ڈول ۽ مرد ۽ مان گیش آنت ۽ ایشانی جتا
جتا نبشتہ کنگ ۽ ضرورت ہم نہ انت۔ (ہاشمی، 2011:14-24)

اداچہ اے گپ پڑ بیت کہ سید ہاشمی کتابجاہ ۽ واکدراں بلوچی ۽ بنگلیجی کورس ۽ جوڑ کنگ ۽ پیسر آب
رہندہ، نبشتہ رہندہ، لہز رہندہ ۽ بُن رہندہ ۽ راسا نسی رہندہ انی ردا گیشینگ ۽ جہد ۽ کانسری نہ کر تگ۔ اگاں سانسہ

بلوچی آب رہندۂ نبشتہ رہند: پُشدر، جیرہ ۽ گیشوار حامد علی بلوچ

رہندانی ردا گیشینگ بوتیں گڑا کلبیں گالوارانی وانگ ۽ پدراے آب رہند، نبشتہ ۽ بُن رہند جوڑ کنگ بوتگ آنت۔ اے آب رہند ۽ نبشتہ رہند جوڑ کنگ ۽ ایدگہ گالوار ڈالچار کنگ بوتگ آنت کہ اے مز میں ردی یے زانگ بیت ۽ اے سید ہاشمی ۽ بنگیجی کورس ۽ رہند ۽ نزور ۽ کمزور کنت۔

سدیک آزات ۽ نبشتہ رہند:

بلوچی زبان ۽ لبرزانک ۽ سدیک آزات مز میں نامے۔ سدیک آزات ۽ زبان چو سید ۽ ڈول تچک ۽ پھک انت، لبرزانک ۽ بلوچی قالب ۽ آنت ۽ ردا انچو گیش اتگ آنت کہ بلوچی زبان ۽ ہر وانو کے چہ سدیک ۽ نبشتاں متاثر بیت۔ بلوچی زبان ۽ نبشتہ رہند ۽ پڑ ۽ سدیک آزات ۽ ہم پہ بلوچی زبان ۽ یک سانس رہند ۽ ۽ نبشتہ رہند ۽ گیش ۽ گیوارگ ۽ جہد کُرتگ۔ واجہ سدیک آزات ۽ جہد قابل ۽ ستا ۽ ساڑا آنت، بلئے آئی نبشتہ رہند ۽ تھا آنچیں چپ ۽ چوٹ است آنت کہ آنبشتہ کنوک ۽ مان گیشین آنت۔

ماداگوں لہتیں مثالاں واجہ سدیک آزات ۽ نبشتہ رہند ۽ سرائران کن ایں کہ آئی وتی کتاب "تئاپیں تران" ۽ تھا کار مرز کُرتگ۔ "تئاپیں تران" ۽ نبشتہ رہند ۽ نبشتہ رہند چہ ایدگہ بلوچی ۽ کتابانی نبشتہ رہنداں پھک جتلا انت۔

ادالہتیں مثالاں بچارات۔

1. "ی": واجہ سدیک آزات ہر جاہ پہ "ی" ۽ ہاترا "ی" کار مرز کنت۔ ادازانگ نہ بیت کہ اے "ی" ۽ کار مرز کنگ ۽ سبب چہ انت۔ "ی" ۽ "ی" دو جتائیں چیز آنت ۽ جتائیں جاہاں کار مرز بنت، بلئے واجہ سدیک آزات ۽ پہ دُرسٹیں "ی" ہاں "ی" کار مرز کُرتگ۔ "ی" پہ لبرزانک ۽ گد سرائ کار مرز بیت۔ بلئے "ی" لبرزانک ۽ گیشتر پہ مز میں کشاب ۽ کار مرز بیت چوشک "شیر، بیر، ۽ دگہ"۔

2. "ای، ی، ی، ی": چمن ای بار ۽ کوپک دیک پمیشاسک گران آت کہ کوڑہ میں لاپ جمبوریں آس ۽ توسگ و پہ و تیزمب ۽ شوہاز ۽ پہ دگہ نیمگ ۽ ی ۽ گور کنگ ۽ موہ نہ رس ات۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

3- و: واجہ سدیک آزات "و" پھ دوکشاب ہاتراکار مرزکنت چوشکھ "اکوز، دوز، ہوز، چول، جوڑدگہ"۔ سید ہاشمی ہم پھ دوکشاب ہے "ا" کار مرزکنت۔

4- ہاء ی:۔

5- بیگا:

6- اتنت:

7- سدیک آزات وتی نبشتہ رہندہ تہاہر جاہ "ان نشان پھ" جزم اوشت "ہر دوکانی ہاتراکار مرزکنت۔ اگاں صحیح چارگ بہ گڑاے گپ پڈر بیت کہ ہر دو جنائیں چیز آنت۔ اوشت یا گرنج "ا" ایشی ا انگریزی زبان (cluster) گوش آنت۔ اے یک لہزے ا سرجمیں آبان ا جوڑین لیت، چوشکھ "اگرند، ڈرد، سرہم، مندز، مندز، ڈرم، ڈرگ، اڈگہ بازیں ہے ڈولیں لہز"۔ بلے اوشت ا نشان بچ بلوچی نبشتہ کار پھ جزم ہاترا نبشتہ نہ کرتگ۔ بندرا جزم دو آبان ا جوڑین لیت، چوشکھ "پڈ، و، سر، مرڈم"۔ ادا "پ، و، س، ا" سر برابر لگیت "و، ر، ر، م" ا سر جزم لگیت۔ پرچہ اے ہر دو جنائیں چیز آنت۔

8- یک نی ا ی:

9- سنیمی: سنیمی ا مسترین سبب ایش آت کہ پھ منی حیا ا ای ملک ا گر و بندیں چا گرد ا بلوچی لہز انک و دودو ر بیدگ ا سر پھ دلجمی و سر ظاہری ا کار ا راہ و در بند اتنت۔

رودراتکی گالوار ا ندکارانی نبشتہ رہندہ:

بلوچی ا رودراتکی گالوار چہ بلوچی ا ایدگہ گالواراں توار رہندہ ا بن رہندہ ا ردا فرق داریت، پھمیشکا رودراتکی بلوچی گالوار ا ندکاراں وتی ڈول ا بلوچی نبشتہ کرتگ ا بلوچی زبان ا زانکاراں رودراتکی بلوچی ندکاراں ا کڈن کرت نہ کرتگ کہ آ بلوچی ا ہستیں نبشتہ رہندہ نبشتہ بکن آنت ا یک نبشتہ رہندے ا نیمگا بیا آنت۔ ہے ڈول ا رودراتکی بلوچی گالوار ا ندکاراں وتی جنڈ ا نبشتہ رہندے جوڑ کرتگ کہ آ یوکاراں رودراتکی توار رہندہ ا تہا

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ پُندر، جیلہء گیشوار حامد علی بلوچ

انت۔ ایسیء معانائیش انت کہ اے نبشتہ رہندہ تہا ہر توارے کہ رودراتگی گالوارے تہا کار مرز بوتگ، آتیوگیں آب زورگ بوتگ انت۔ پہ درورادالہتیں رد پچارات۔

"یہ بزرگے کچہریء کشتغانتغا۔ آنہیء کچہریء بہیریں، ورنائیں، چک پُلاغ حاضر آٹوں۔ وختے کہ بزرگے گونشتو ایرگیں کسے در کھفیت کہ پمنلں راستیں چم دی شغیں کسوسے کسنت۔ ہر کسا چپ کسٹو، یہ بہیریں بہیرنڈے کہ نشتغا آنہیء گونشتو سائیں من چم دی شغیں کسوسے کہناں۔ بزرگے گونشتو جی بلی! ناخو بیار تہی کسوا گندوں۔ آنہیء گونشتو سائیں نی میں چم کہوروں۔ دفء دتہان یک دے نیستیں۔ کسوسے چے لذت کھیٹ تہو مہروانیء کہن خُدا پاک ء دروزغا دعاء پھنڈ کہ مناں ہماں کہنیں ڈول ء ورننا کسنت گڈا من پہ تہرا کسوا کہاراں۔ بزرگے سفر سجدہ ء سٹو دعالو شمشئی۔ درو کہاپہنڈا سفر کمرٹو کشتئی تہ آں بہیرنڈے ہماوٹی کہنیں ورنائی رستہ۔ چہماں دیدمان بہئی دتہان کل سیبت میشغونتی۔ پٹ سیاہ میشغونتی۔ ہماں

جوانی، ہماں دور، ہماں بہار"۔ (بُردار، 9: 1973)

رودراتگی گالوارے تہا کوہء سلیمان، مری گٹی ہند، نصیر آباد، ڈیرہ مراد، سئی ء سندہ ء ہند ء ڈگ، براں حیدر آباد، شکار پور، گوٹکی ء لاڑکانہ ء بلوچ زانتکارانی اگاں کسے ء بلوچی ء نبشتہ کُرتگ گڈا آیان رودراتگی گالوارے توار رہند زُرتگ ء نبشتہ کُرتگ۔ ادا من پہ درورالہتیں رد پیش کناں۔

"بیشہ بادشاہے، بادشاہ ء کٹشہ مندے۔ مندشتومزن بیشہ اودراشت چکاں مچیہ لیو کشتئی۔ روشے یک پخیرے پیزاغنت او بادشاہ ء جننگ ء برغانینت۔ اوچکاں صلاح کتہ کہ میں کس ء حال دغنی نہرانت۔ ہر کس چپ چچی ء وتی لوغ ء شٹہ۔ بیگاہ واہو بیشہ بادشاہ ء جننگ گارانت۔ کس ء ڈس نہ داش۔ بیانابلیں پخیرایشی ء برغاننت۔ مزائیں کونسے ء اوڈاپخیر وٹ دی اوتاکئی آٹ۔ سری جہٹے روش ء مند ء گریبہ، نیٹ بلیں شٹو ہیلاک بیشہ۔ روشے پخیر در کفغانینت در اسغناں مچ

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیرہ، گیشوار حامد علی بلوچ

کنغا نینت او آرغا بادشاہء جنگ ۽ گادہی دنیغا نینت۔ سری روش ۽ وہی ۽ نیٹ آباد شاہی جنگ
آش۔ بازیں دو نہواں ایشی رنگ اصل سیاہ ترینتہ پخیر ایشی پخیری چولائے گرا دنیغا نینت اودیم
دا شئی شہر ۽ کہ برامباں شوٹنگ منڈ ۽ امب زڑ تو شہر ۽ آرتغت۔ برغا نینت وٹی لوغ ۽ دی
شوٹنگ نینت کس ۽ پچانیاڑتہ"۔ (مری، 1969:42)

حاجی عبدالقیوم ۽ آب رہندہ نبشتہ رہندہ:

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ جوڑینگ ۽ ہاترا واجہ عبدالقیوم ۽ جہدہ کوشش ہم ستا کرز آنت۔ واجہ
عبدالقیوم ۽ آب رہندہ سید سید ہاشمی ریفرنس لائبریری آب رہندہ نبشتہ رہندہ ۽ چہ کئے جتا انت۔ بلئے حاجی
عبدالقیوم ہم بلوچی ۽ آبان ۽ سانس رہندہ گیشینگ ۽ جہدہ نہ کرتگ۔ حاجی عبدالقیوم ۽ رد ۽ بند دا تگیں آب چو اے
ڈول ۽ آنت۔

"اب پت ت ج ج ح خ د ڈ ز ر ژ ش ف غ ک گ ل م ن وہ ۽ ی ے"۔ حاجی عبدالقیوم ۽ گوٹنگ
انت کہ بلوچی ۽ آب ہمیش آنت۔ بلئے واجہ ۽ اے گپ پد ر نہ کرتگ کہ بلوچی آب رہندہ تھا "ص ض ط ظ ۽ ق"
پرچہ کش اتگ آنت۔ اگاں اے عربی ۽ آب آنت گڑا "خ ف ۽ غ" ہم عربی ۽ آب آنت گڑا اے ہم در کنگ بہ
بنت۔ بلئے اے آب زورگ بوتگ آنت۔ اگاں اے مس بلوچانی دپ ۽ سبک انت ۽ "ص ض ط ظ ۽ ق" گران
آنت گڑا ہما بلوچی نام کہ پھکیں عربی آنت ۽ چہ "ص ض ط ظ ۽ ق" ۽ بندات بنت گڑا ایشاں چون کنسے؟

واجہ عبدالقیوم "آئی ۽ آئی ۽ فرق ۽ گیشنان ۽ گوٹیت کہ بازیں مرد اے دویمانی فرق نہ کنت بلئے مارا
چارگ لوٹیت کہ "آئی ۽ آئی ۽" زیادہی انت کہ باند انت کار مرز مہ بیت۔ آایشانی مثالان چوش دنت۔

فعل متعدی (آئی: آئی نبشتہ کرت، آئی جت، حالت اضافی (genitive or passive)
(case) آئی: اے کتاب آئی انت، آئی نام گشاد انت۔ حالت ظرفی و مکانی (dative/locative)
(case) آئی: آئی نیگا مرو، کتاب ۽ آئی سرا ایرکن۔

بلوچی آب رہندۂ نبشتہ رہند: پُشدر، جیڑہ ۽ گیشوار حامد علی بلوچ

دیمتر اواجہ گوشتیت کہ بازیں لبر ہوار نبشتہ بنت یلئے بازیں مردم ایشان بہر بہر ۽ نبشتہ کن انت کہ اے رہندرد انت۔ چوشکہ کہ انگریزی ۽ بازیں لبرزاں "Headmaster, Postmaster, cannot" ہواریں لبر انت ۽ ہواری ۽ نبشتہ بنت ۽ ایشان ۽ جتا جتا نبشتہ کنگ جو ان نہ انت ۽ ہے حساب ۽ بلوچی ۽ بازیں لبر انت کہ ہواری ۽ نبشتہ بنت، بلد انت کہ آیان ۽ ہم ہواری ۽ نبشتہ کنگ بیت۔

حاجی عبدالقیوم ۽ گوشتگ ۽ ردا نامگالان ۽ چو کارگالانی ڈول ۽ بدلینگ مہ بیت ۽ آینی دیما پہ preposition ہاترا ۽ "جنگ بیت دانکہ نامگال ۽ بندری ڈروشم بہ مانیت۔ ۽ کارگال ۽ دیما" ۽ نبشتہ مہ بیت، چوشکہ "آتی دپ ۽ چارگال انت، من مسیت ۽ روگاؤں"۔

واجہ دیمتر اگشتیت کہ "حالتِ فاعلی" ۽ تھا "کار مرز بیت ۽" ۽ ہمراہی ۽ "را" ہم کار مرز بیت، چوشکہ "چاکر چو کر ۽ راجت، آئی کتاب ۽ رادر بُرت ۽ تو آئر پرچہ جنگائے۔ (عبدالقیوم، 2: 2002)

جندی پنام گال ۽ دیما باز مردم "۽" یے گیش کنت کہ ردانت۔ مثال ۽ جبر ۽ بازیں مردم "اسم ضمیر" ۽ چو نبشتہ کنگ "من، تر ۽ شمار"۔ اے ڈول نبشتہ کنگ ردانت ۽ اے چوش نبشتہ بہ بنت "منا، ترا، شمار" پرچہ کہ اگاں "۽ کار مرز بیت گڑا" جندی پنام گال "۽ ڈروشم بدل بیت ۽ اگاں" ۽ "ڈور بکن ۽ گڑا اے لبرانی ڈروشم چو اے وڑ ۽ بیت "من، تر، شمار" کہ اے وت جتا کن معانادار انت۔ چوشکہ کہ تر ۽ معانا "تریں چیز، ترین گد، یا تچ، ہما چیز کہ آئی آپ بہ لگیت کہ آئی تر گوشتگ "۽ شمار" حساب کنگ "۽ گوشتت، پمشکہ "اسم ضمیر" ۽ وقتی اصل ڈروشم ۽ نبشتہ کنگ جو ان تر انت۔

ہے ڈول ۽ حاجی عبدالقیوم گوشتیت کہ "حرف جار" وت لبر انت ۽ بلد انت کہ ایشانی ڈروشم بدلینگ مہ بیت، چوشکہ اردو ۽ تھا "اندر، باہر، اوپر، آگے، نیچے، پیچھے ۽ دگہ" ڈر ہا حرف ۽ جار انت ۽ ایشانی ڈروشم بدلینگ نہ بوتگ۔ ہے حساب ۽ بلوچی ۽ تھا "تھا، ڈتا، سرا، سرا، دیم، پشٹا، راستا، چپا ۽ دگہ" ایشان ۽ "تہ، ڈن، ۽ سر، ۽ دیم، ۽ پشٹ ۽ اردانت۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ پُشدر، جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

مثالء جبرء، پاکء وتی سرء بند، زہگء دیمء شود، منی پُشتء پُرنجء۔ ادا"ء" یہ نامگالء کارمرز بو نگا انت، پمیشکانامگالء دیماء" جنگ المہانت۔ اگاں حرف جارء دیماء" جنگ بیت گڑہ آئی ڈروشم ستر ابراہیت۔ یہ درور بچارات، حجء سرء لکء کپ (کچور کے سر پر چڑہ جاؤ)، منی دیمء بوشت (میرے منہ پر کھڑے ہو جاؤ)، آمنی پُشتء پیداک انت (وہ میری پیٹھ پر آ رہا ہے)۔ پمیشکاناگاں حرف جارء دیماء" جنگ بیت گڑہ آئی ڈروشمء معانہر دو بدل بنت۔

دگہ یک گئے ایش انت کہ بلوچیء تہا "Pronominal or indefinite Pronoun" است آنت، بلئے ایشانء سانسنی رہندانی ردا گیشینگ نہ بوتگ۔ حاجی عبدالقیوم اے بابتء نبشتہ کنت کہ اے بلوچیء عربی ہر دوکاں کارمرز بنت۔ آایشیء مثالاں چوش دنت۔ "جت لیء شُت، وارت آنت لی، بدے لی، توار لی کن بیت، نچے بوتگ لی"۔

اے ردء سیدء جہد گیشتر ستاکرزت، "لی" بازیں مردماں مان گیشینیتء "لی" توار چو جب گندگء کسیتء گیشتر ہندء مگانی مردم ایشیء آد اکر ت نہ کن آنت۔ سیدء "اے" گیشتر انت۔ واجہ عبدالقیوم سیدء "اے" منیت کہ اے پہ یک مردےء، چیزےء یا جا ہےء ہا ترا کارمرز بیت، بلئے باز جاہء ایشیء کارمرز زدی کنگ۔ چوشکہ "من شتریں مردے اول، تو شتریں مردے ئے، (عبدالقیوم، 2002:71) آشریں مردے انت۔ (عبدالقیوم، 2002:2)

حاجی عبدالقیوم دیمتر گوشتیت کہ پہ بلوچی زبانء من اٹگیں (standard) آب رہندہ نبشتہ رہندے المہانت۔ آئی گوٹنگ انت منی گوں بلوچ زانیکارء نبشتہ کاراں عرض انت کہ رختانی گالوارء بلوچی زبانء من اٹگیں گالوار بہ زور آنتء گالوارء تہا بلوچی لہزانکء نبشتہ بکن آنت، پرچہ کہ اے گالوار اوگانستان، ایران، چاغی، خاران، نال، مشکے، جاؤء داں پمچگورء گوٹنگ بیت۔ ایشیء چہ ابید ایدگہ گالوارانی لہزء گالانء زورگ بیتء بلوچی زبانء لہزانکء راشاہگان کنگ بیت۔ واجہ دیمتر ادراہینیت کہ رودراکتی شہاء شوا، آئیء آہنی،

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ پُشدر، جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

آئیار آئنیار، وتار اوتار نبشتہ کن آنت، ہے حساب ء کچھ ء مردم "اٹا" جاہ ء "ما" کار مرزن کن آنت۔ "ما" فارسی ء تھا کار مرز بیت بلد آنت کہ بلوچی ء تھا "اٹا" کار مرز بیت۔ (عبدالقیوم 2: 2002)

میر عاقل خان مینگل بلوچی زبان ء تہا نامداریں زبانزانتے ء جہت ء زانگ بیت۔ آئی بلوچی زبان ء سرا گوں زبان زانت عبدالرحمان بار کر ء یک بنداتی بُن رہندہ کتابے نبشتہ کر تگ کہ اے کتاب 1969ء انسٹیٹیوٹ آف اسلامک اسٹیڈیز بنگلہ یونیورسٹی، مونٹریال کیوبک، کینیڈا (Institute of Islamic Studies McGill University, Montréal Cubic, Canada) ء چہاپ ء شنگ بوٹگ۔ اے کتاب بُندرا "بلوچی ء بُنی" کتابے کہ پہ ہمار دمانی ہاترا آنت کہ آنوک بلوچی وانگ ء نبشتہ کنگ ہیل کنگ ء آنت۔

اے کتاب ء تہا میر عاقل خان مینگل ء ہواریں نبشتہ رہندہ کار مرز کر تگ کہ اے رہندہ سید ء رہندہ آنت، نہ حاجی عبدالقیوم ء، نہ گل خان نصیر ء نیکہ آزات جمال دینی ء نبشتہ رہندہ آنت، بلکین کلبیں نبشتہ رہندہ آنت ڈروشمے۔ میر عاقل خان مینگل وتی کتاب "A Course in Baluchi" ء تہا "شمے" ء "شمے" نبشتہ کنت۔ پہ یکے (singular) ء ہاترا سید ء رہندہ ء زوریت چوشکہ "آنگریزے، اے اسپے، اے گسے، آچکے، آڈر چکے ء ڈگے" (Barker and Mengal, 1969:50)

بلے دومی جاہ ء میر عاقل خان وتی رہندہ آنتی ہلاپ ء روت ء پہ یکے (singular) ء نبشتہ کنگ ء ہاترا "اے" کار مرز کنت چوشکہ "اے پاکستانیے، تو آمریکے اے" (Barker and Mengal, 1969:51)۔

میر عاقل خان مینگل یک (واحد) ء باز (جمع) ء فرق ء نہ گیشینیت چوشکہ "ما آوانی مردان، ما ایشانی زالبول آن، من بلوچے اُن"۔ ادا میر عاقل خان "ما" کار مرز کنگ ء آنت ء دومی نیمگ ء زرخشانی گالوار کار مرز کنگ ء آنت۔ میر عاقل خان مینگل "اے" ء جاہ ء "او" کار مرز کنت۔ (Barker and Mengal, 1969:51)

بلوچی آب رہندۂ نبشتہ رہند: پُشدر، جیلہء گیشوار حامد علی بلوچ

حکیم بلوچۂ نبشتہ رہند:

حکیم بلوچۂ چہ بندات ۂ بگرداں روجۂ مروچی نہ سیدۂ رہندۂ سراپاک کُرتگ، نہ حاجی عبدالقیومۂ نبشتہ رہندۂ، ۂ نیکہ ایدگہ رہندانی کہ آچہ بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، سید ظہور شاہ ہاشمی گوادر، بلوچستان اکیڈمی تربت ۂ دگہ ادارگانی نیمگ ۂ دیمائنگ انت۔ حکیم بلوچۂ وتی چندۂ رہندۂ کہ آچہ ایدگہ بلوچی نبشتہ کنوکانی نبشتہ رہندۂ چٹ جتاۂ انت۔ حکیم بلوچۂ چھاپ ۂ شنگ بوتگلیں کتاب "ڈروش جتیں ارواح" ۂ آئی ماہتاک "بلوچیہ" ۂ نبشتہ رہندۂ چہ ایدگہ ماہتاک ۂ حالتا کاں چٹ جتاۂ انت۔ پہ ڈروراد اچارات۔

"مئے آنوگیں صوبائی حکومت ناعربی شہ اولی تان دہمی جماعت نالازی قرار داتگ۔ بلے پہ بلوچی ۂ وائینگ ناآئی حکم ۂ قلم ۂ سیاہی حشک بوتگ انت۔ نہ برٹش بلوچستان نا، نہ ریاست قلات نا، اونہ بلوچستان سٹیٹس یونین نا پہ بلوچ ۂ قومی بلوچی زبان ناوانگ، وائینگ، نبشتہ کنگ یاریڈیوشنگ کنگ ۂ کارے کُرت۔ بلکیں رابرٹ سنڈیمن اولالہ ہیٹورام وتا آنگریزی پہ اسپیت پوسٹیں حاکماں او اُردوپہ دیسی ماتحت و بابواں وتی ورنیکولر زبان جوڑ کُرت کہ اے دوئیں تنے وہدی ہماڈولا، ہمارنگا او ہماپیما جاری انت۔ بزبان "قصہ زمین بر سر زمین" دیمانہ شت۔ البتہ کراچی نا کہ 1951 و 52 نا کہ اوداں ریڈیو پاکستان کراچی نا وتی پروگرام شروع کُرت انت۔ گڑا کراچی و ملک ۂ ایندگہ ادیب، شاعر و شعرگش و گُشنڈہاں یک جا ویک ہند بوتگ ۂ یک دیون جاہے رست" (بلوچ، 2011:35)

سیدۂ آب رہندۂ نبشتہ رہند:

بلوچی زبان ۂ نبشتہ رہندۂ جوڑ کنگ ۂ آئی اراسانسی رنگے ۂ دیمائنگ ۂ سیدۂ مزینیں کردے۔ بلوچی زبان ۂ تہا سید اولی نام انت کہ آئی مزینیں جہدۂ چکانسری ۂ پد بلوچی زبان ۂ ایک نبشتہ رہندۂ داتگ کہ مروچی بلوچی زبان ہمائی ۂ نبشتہ رہندۂ نبشتہ کنگ بوتگ انت۔ اے گپ راستے کہ دنیا ۂ تہا چچ مردم کامل ۂ سرجم نہ انت۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیرہ، گیشوار حامد علی بلوچ

ہے حساب سیدہ ہم وقتی وس ءواک ء بلوچی زبان ء را نبشتہ ء ڈروشم ء دیما آر نگا یک نبشتہ رہندے دیما آورتگ۔

سیدہ رہندہ سرائنگد ہم کنگ بوتگ کہ اے رہندہ بلوچی زبان ء نبشتہ رہندہ لوٹ ء گزاراں پیلو کرت نہ کنت۔ مارا اداچارگ لوٹیت کہ آکچام نقص ء کمی آنت کہ آبلوچی زبان ء نبشتہ رہندہ لوٹ ء گزاراں پیلو کرت نہ کن آنت۔

گلاں چہ گیش سیدہ رد ء بنددا تگیں آبانی سرازبان زانت نگد کن آنت ء آبانی رد ء بندہ سرائتپاک نہ کن آنت۔ چوشمکہ سیدہ بلوچی ء آب بلوچی ء بندنی ء کچی گالوار ء توار رہندانی رد ء گیشنگ آنت ء ایدگہ گالوار کلمے ڈالچار کُرنگت پیشمکہ سیدہ نبشتہ رہندہ مروچی یں نبشتہ رہندہ لوٹ ء گزاراں پیلو کرت نہ کنت۔

سیدہ رد ء بنددا تگیں آب چو اے ڈول ء آنت۔

"اب پت ٹ ج ج د ڈ ر ژ ز ش س ک گ ل م ن وہ (ہ) ے"۔

سیدہ گوٹنگ انت کہ ما "ش ح ذ ص ض ط ظ ع ق" ء گالاں نہ زورایں پرچہ کہ اے پمکیں عربی ء آب آنت ء ایشان ء بیدہ عرباں دگہ چ کس گوشت نہ کنت ء نیکہ تواران اش گیشنت کنت۔ سیدہ میتر آشیت کہ دگہ سے آب آنت کہ ایشاں پارسی ء عربی ہر دو شیریدار آنت۔ آب "خ، ف، غ" آنت۔ سیدہ آبانی مثال گوں لبرزاں چو اے ڈول ء اٹگ آنت، چوشمکہ پہ "خ" ء خشت، خاک، بخت، خریدن، خوشستن ء پہ "ف" ء مفت، گفتار، رفتن، فردا، فراوان ء پہ "غ" ء ایغ، بغل، کوربانہ، مرغ ء مرغ۔

سیدہ گنگ انت کہ ماں بلوچی ء اے ہر دواز دہیں آب کار مرزنہ بنت۔ سیدہ گنگ ء ردا پارسی ء "خ" بلوچی ء ہر وہد "ہ" بیت ء ہر ہمالبر کہ گوں پارسی ء "خ" ء نبشتہ بنت آبلوچی ء تھا گوں "ہ" ء نبشتہ بنت۔ چوشمکہ خشت، بخت، تخت، خاک ء پختہ ء بلوچی ہشت، بہت، تہت، ہاک ء پختہ آنت۔ ہے حساب ء اگاں پارسی ء تھا ہے "خ" گوں "و" ء یکجاہ انت ء گال ء بنگیج ء انگ۔ ایشی ء میں بلوچی ء گالوارانی تھا گیشتر "خ" پمک دوردینگ بیت ء تہنا "و" زورگ بیت۔ چوش کہ خوش، خوشدل، خود، خواہش ء بلوچی ء خوش، وشدل، وت ء واہشت۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ پُشدر، جیرہ گیشوار حامد علی بلوچ

سید ء گشگ ء ردپارسی ء "غ" مٹ بلوچی ء "گ" انت۔ چوشکہ "بغل ء مرغ" ء بدل "بگل ء مرگ" انت۔ ہے رنگ ء پارسی ء "ف" ء بلوچی ء "پ" چوشکہ گفتار، مفتہ، رُفت بلوچی ء تہاگتار، مہتہ ء رُپت بنت۔ دیمتر اسید آ بانی بابت ء گشیت کہ

"من چہ اے گپ ء زاننگار نیاں کہ بلوچستان ء باز جاگہ ء ہے سیں آب بزاں "خ، ف ء غ" کار مرد کنگ ء انت۔ بلے ایش ء دگہ ہر آ بے کہ بلوچی ء تہ ء نیست انت اے ڈرست ہما ہمسائگیں زبانی سوگات انت کہ مارادیک بوتگ انت۔ ادا اے بُن گپ ء سراچ گپ جنگی نہ انت۔ من انچک لازم گشاں کہ آجاگہاں کہ اے سیں آب "خ، ف ء غ" کار مرد بوگ ء انت ہم ردیں رہندہ ء کار مرد بوگ ء انت کہ چہ ایشانی کار مرد ء جاوہر ء زانگ بیت کہ یہ زور مئے سرء مشگ بوتگ انت"۔ (ہاشمی، 2000:2)

سید ہاشمی دیمتر اگو شیت کہ "اگاں "خ" ء آب بلوچی ء تہا بہ بوتیں گڑا باند انت کہ ایشی ء وتا پہ جوانی وتی بُندریں زبان ء گالاں بہ ر سیتیں انت۔ بلے "آخنگ، بوخنگ، نُسحان ء نوخ" ء رنگیں گالاں دلگوش بہ کن کہ ایشانی تہ ء "خ" ء آب زورگ ء مان دیک بوتگ۔ "آخنگ ء بوخنگ" ء پارسی رنگ گار انت۔ "نُسحان" عربی ء نقصان انت کہ پَرے ہال ء رستگ ء ہے رنگ ء نوک ء "ک" "پہ" "خ" ء بدل کُرتگ۔ ہے رنگ ء "پ" ء گالوار ہم باز جاگہ ء "پہ" کنگ بوتگ چوشکہ پُھر، پُھر (phur) پھوپٹ (phopat) ء گال انت۔ ابید چہ آگالاں کہ آیانی تہ ء "ف" چو کہ پارسی ء کار مرد انت۔ پد ء انچیں گالانی تہ ء "ف" ء جند ہم "پہ" کُرتگ۔ چہ اے آباں "خ ء غ" پشٹوز بان ء داد انت ء "پہ" اسدھی جاگی ء سراچی زبانی سوگات انت۔ (ہاشمی، 2000:3)

سید وتی گپ ء دیمبارت ء گشیت کہ "البت چوشیں عربی ء پارسی گال باز ہست انت کہ آیاں چہ ہے ڈواز دہیں آباں یکے یا کہ گیشتر مان انت ء پد ء ہے گال بلوچی ء ہم کار مرد بیگ ء انت۔ پارسی ء بازیں گالے ء بلوچی وت بُندہ ء شریدار انت۔ بلے عربی گالاں گوں عربی آباں ماں بلوچی ء کار مرد کنگ راست نہ بیت کہ گالوار اش

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیرہ، گیشوار حامد علی بلوچ

پہک ردبیت اگاں مالے رنگیں عربی پارسا گالاں ایثانی بندریں رنگ ماں بلوچی ءبہ نبیسیں چہ ڈرستان ءپیسر انچوش کہ گشنگ بوتگ گالواراش راست نہ بیت ءدومی ایش انت کہ گڑا بلوچی زبان یا بلوچی پشت نہ کپیت۔ پمیشکامہے گالاں بلوچی رہندہ گالوار ءبہ نبیسیں۔ (ہاشمی، 2000:3)

سید ء آب رہندہ تہا نقص:

سید ء آب رہندہ تہا اولی نقص ایش انت کہ آئی بلوچی ء ہا آبان ء زرتگ کہ ایو کا توار رہندہ ردا مکران ء خاص بندی دگ ء مردم ءے گشت کن انت ء بلوچستان ء اید گہ ہند ء دگ ء آسانی توار پشت کپ انت۔ سید آب رہندہ تہا دومی نقص ایش انت کہ آئی عربی ء نہ (9) آبان ء پرے ہا تراکش اتگ کہ بلوچ اے آسانی تواراں گشت نہ کن انت، بلئے اے گپ راست نہ انت۔ پرچہ کہ بلوچستان یک پراہ ء شاہگانیں گلز مینے ء آئی ہند ء سیمسر ہمنکس مزن کہ آئی ء زبان ء تہا جتا جنیں گالانی توار است انت۔ پدا دومی گپ ایش انت کہ بلوچی زبان ء تہا عربی زبان ء ہمنکس لبر پُترتگ کہ آیان ء گشنگ باز زور لوٹیت ء اگاں اے لبر گشنگ ببت گڑا زبان باز لا گربیت پرچہ کہ عبادت، نیکر اہی پنت ء شون ء اسلام ء بابت ء ہرچی کہ گپ است انت ڈر ہا عربی ء لبر انت۔

سید آب رہندہ تہا سیمی نقص ایش انت کہ آئی بلوچی زبان ء کلس گالواراں ء نہ ونگ ء آبان ء گیشنگ ء جہد نہ کُرتگ۔ سید ء گوٹنگ ء ردا کہ رودراتکی بلوچی ء "ہ" ء توار چہ سند ہی، سرانگی ء جائگی ء زرتگ انت۔ اے گپ اداچارگ لوٹیت کہ ہے "ہ" ء توار سنسکرت ء تہا ہم است انت ء بلکل رودراتکی بلوچی ء "ہ" ء ہمگونگ انت۔ اے جبر است انت کہ باز جاہاں رودراتکی بلوچی گالوار ء تہا گیشیں "ہ" کار مرز بوتگ کہ آگوں بلوچی ء تواراں ہمدپ ء ہمگونگ نہ انت ء نیکہ مئیل ورا انت۔

سید آب رہندہ تہا چارمی نقص ایش انت آئی دگہ سے آب بزاں "خ، ف، غ" ء بابت ء گشنگ کہ اے آباں پارسا ء عربی شریدار انت ء اے بلوچی ء نہ انت۔ بلئے اگاں زبان دپتر ء رہندانی رداچارگ بیت گڑا اے گپ پڈر بیت کہ بلوچی چواوستا، کوہنیں پارسا ء مادی زبان ء ڈولیں کوہنیں زبانے ء بلوچی ء تہا بازیں توار است

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

آنت کہ آگول اوستاز بانء ہدپ آنت۔ بلوچی ء تھا "ف، خ ء غ" ء توار بوتگ آنت، بلئے و ہدء دیرئی ء سبب ء اے آبانی توار بدل بوتگ آنت۔ کو نہیں بلوچی ء تھا "ف ء پ" ء جتائیں توار بوتگ آنت ء پہ جتائیں گالاں کار مرز بوتگ آنت۔ ہے حساب ء "خ" ء توار ہم بوتگ۔ "خ" ایو کا عربی ء پارسی آ بے نہ آنت۔ بلکیں پارسی ء اصل "خ" ء توار چہ عربی ء "خ" ء توار ء جتائے ء ہے کو نہیں "خ" کہ پارسی ء اوستاء بوتگ آنت، ہے "خ" بلوچی ء بوتگ۔ سیدء گتگ ء ردا کہ "غ" عربی نیگ آنت راست گشیت کہ اے "غ" کہ انوں پارسی ء تھا است آنت بے شک عربی نیگ آنت ء اے "غ" ء بلوچی، اوستاء کو نہیں پارسی ء توار بدل کر تگ۔

بلے، کنے، کے:

سید رہندہ ردا اے گال ہے ڈول نبشتہ بنت۔ بلئے ادا سیدوتی گشنگیں گپاں وت رد کننگ ء آنت۔ پرچہ کہ سیدء گتگ ء ردا ہر لہزء کہ گڈسرا "اے" کنیت آنت آ "اے، ey" ء توار ء دنت "اے ay" ء توار ء نہ دنت۔ سیدء "اے" پہ یکے ء (Singular) کار مرد کر تگ، باند آنت اے لہز بلئے، کنئے ء کنئے نبشتہ بنت کہ توار رہندہ ردا گیش آنت۔

کار گالانی (verbs) ء نام گالانی (nouns) توار گیشوار گ:

کار گال ء نام گال دو جتائیں چیز آنت کہ اے جتائیں ڈولاں نبشتہ بنت، بلئے برشن ء گپ ایش آنت کہ مئے نبشتہ کار ء زانکار کار گال ء نام گالاں یڈول نبشتہ کننگ ء چک ء پد نہ بنت۔ دنیاء ہج ز بانانی تھا اے رہندہ نیست آنت کہ کار گال ء نام گال یڈول نبشتہ بنت۔ بلئے بلوچی ء تھا کار گال ء نام گال یڈول نبشتہ بو نکا آنت کہ اے رہندہ ردا آنت ء اے رہندہ ایو کا بلوچی ء نودر براں مان گیشینیت، بلکیں ہما ڈری ز بانانی مردم کہ بلوچی ء وانگ ء ہیل کننگ لوٹ آنت پر آہان بلوچی نبشتہ ء ہیل کننگ باز مشکل بیت۔

ادا لہنتیں درور چو اے ڈول ء آنت۔ جنگ، کنگ، رُنگ، ءوگہ بازیں لہز است آنت کہ مروچی باندا یڈول نبشتہ بو رگا آنت۔ بُندر اے سید رہندہ آنت بلئے اے رہندہ ء کار مرز کنوکا ء معلوم نہ آنت کہ

بلوچی آب رہندۂ نبشتہ رہند: پُشدر، جیڑہ ۽ گیشوار حامد علی بلوچ

کارگال ۽ نامگال چون نبشتہ بنت۔ اگاں اے لبران بچارے گڑالے گپ پڈر بیت کہ ہر یک لبرے پہ کارگال ۽ جتاںیں توارے داریت ۽ پہ نامگال ۽ جتاںیں توارے داریت۔ ادازانگ نہ بیت کہ اے کارگال آنت یا نامگال آنت۔ اگاں توار رہند ۽ رداچارگ بیت گڑا باند آنت اے ڈولیں لبر گیشینگ نہ بنت۔ چوشکہ، جنگ: (jang) بزاں مڑ ۽ جنگ، جنگ ۽ چوپ، مڑائی۔ اے لبران انا مگال (noun) آنت۔ جنگ (janag) بزاں چیزے ۽ راجنگ، لٹ ۽ سراجنگ، یا پہ مُشت جنگ۔ اے کارگال (verb) آنت۔ کنگ (kang) مرگے ۽ نام آنت کہ ادا نامگال آنت۔ باند آنت ہے ڈول نبشتہ بیت گتر آنت۔ کنگ (kanag) اے کارگال آنت ۽ توار رہند ۽ رداچار بزر ۽ نامگال ۽ جتا آنت۔ اگاں ایشرا "کنگ" ۽ جاہ ۽ "کنگ" نبشتہ بیت گتر آنت،

رنگ: (rung) بزاں ہما دلوت کہ چک لے نیست ۽ آلیں ہم نہ بیت۔ (عبدالقیوم، 20:2004) رنگ (runag) بزاں ڈگار ۽ کشار ۽ کہ جریدگ بیت بڑ آنت لے، ہے کار ۽ رنگ گوش آنت (عبدالقیوم، 12:2004) ۽ باند آنت ہے ڈول نبشتہ بیت۔ حاجی عبدالقیوم ۽ گوئیگ ۽ رداکارگال چو اے ڈول نبشتہ بہ بنت، جنگ، کنگ، ورنگ، سندنگ، تچنگ، کپنگ، مرنگ، نندنگ، رونگ، دینگ، کنزنگ، ڈرنجنگ، ڈژنگ، سرنگ، کندنگ، رندنگ ۽ دگ۔ بزاں کارگال ۽ تہا توار پڈر کنگ ۽ آلم آنت کہ چہ نامگال ۽ جتاںیں ڈولے ۽ نبشتہ بیت۔ (عبدالقیوم، 12:2004)

ء، ء، ء:

بلوچی نبشتہ رہند ۽ تہا "ء، ء، ء" جیڑہ ہم بستار کرزیت۔ تینگانا نبشتہ کنوکانی مزنیں کسا سے سر پد نہ آنت کہ "ء، ء، ء" کجام جاہ ۽، چون کار مرزیت۔ "ء، ء، ء" باروا 1953ء بلوچی زبان ۽ سرچمگ کراچی ۽ بلد کارانی دیوانے بوت ۽ پدا 1955ء مگسی ہاوس ۽ دگ دیوانے ہم بر جاہ دارگ بوت ۽ ایشی ۽ تہا اے سیں گال منگ بوت آنت۔ (ہاشمی، 50:1962)

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیرہہ گیشوار حامد علی بلوچ

اے دیوان ء تہاسید ء ء ء درور پیش کُرت انت۔ چوشکہ "کتاب بیار۔ کتابا بیار ء کتاب ء بیار، آئی گشت کہ کتاب ء بیار رہندہ ردا جوان ترانت"۔ واجہ دیمتر نبشتہ کنت کہ لہتیں مردم اے گالاں پہ زانت رد نسین انت۔

پہ درور: دیم ء برو" اے گال ء باز مردم پہ نزا نیکاری "دیما برو" نسین ایت۔ "دیما" ء گال رد انت۔ اے گال ء تہا "دیم ء" دو گال انت۔ بلد انت اے چوش نبشتہ کنگ بہ بنت "دیم ء برو"۔ (ہاشمی، 15:1962)

بلتے سید گول دلجمی ء نبشتہ نہ کنت ء ثبوت نہ دنت کہ وانوک دلجم بنت۔ بلد و ہمیش ات کہ سید ہاشمی سانسہ رہندانی ردا درور ء مثال پیش بداشتیں، بلتے سید ہاشمی ء گپ کپی چندی ء ناسرجم انت۔ اے بابت حاجی عبدالقیوم ء باز جوانیں مثال ء درور پیش کُرتگ انت کہ ستا ء بستار کُر زانت۔ حاجی عبدالقیوم نبشتہ کنت کہ "ء" جنگ ء پیسر مارا چارگی انت کہ لبر نامگالے (noun)، کار گالے (verb)، یا کار گونگے (infinitive)۔ اگاں نامگالے گُرا آئی ء دیما "ء" بیت ء اگاں کار گالے گُرا بلد انت کہ آئی ء دیما "الف" جنگ بیت۔ آاے بابت ء لہتیں درور چوش پیش کنت۔

۱۔ دیما برو، ۲۔ دیم ء بشود

ادا "دیم" یک جا ہے نامگال انت ء دومی جاہ ء کار گال انت۔ "دیما برو" ء "دیم" نامگال نہ انت ہے ہا ترا ادا "الف" جنگی انت۔ ء دیم ء بشود ء "دیم" نامگال انت پیمیشکا "دیم ء" نبشتہ بیت گتر انت۔ من واجہ عبدالقیوم ء گپانی سراتپاک کناں کہ نامگال ء چہ پد "ء" جنگ بیت ء نامگال گونگ ء دیما ہم "ء" جنگ بیت بزائ دیما برو، ء دیم ء بشود جتا جتا نبشتہ کنگ بہ بنت۔ "ء" گال ہم چو "ء" ء نوک آور تگیں گالے ء ایشی ء آرنگ ء سکین ہا انت کہ "ء" بو تگ (عبدالقیوم، 20-12:2004)۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ پُندر، جیرہ گیشوار حامد علی بلوچ

سید ہاشمی اے گالء سرائگلیں زانکار تپاک کن انت ء کس ء انکارے نیست پرچاکہ "ء" گال پہ بلوچی زبان ء نبشتہ رہندہ بچ وڑیں جنجال ء مشکلے پیدا ک نہ کنت ء استیں دور ء ہر یک نبشتہ کنو کے اے گال ء بید ء عذرے ء نبشتہ کنت۔

" ء" گونگیں دگہ گالے کہ "ء" انت۔ اے گال تاں روج ءے مروچی پہ نبشتہ کنو کاں بازیں جنجال پیدا ک کنتگانے۔ "ء" ء بابت ء بلوچ کو اس ء زبانتاں جتا جتا میں رہندہ پیش کن انت۔ سید ہاشمی گشیت کہ اے گال بلوچی زبان ء "و" یا "واو" ء توار نہ دنت۔ مس بلوچی ء ماے گال ء ہر وہد "ء" گشیں۔ ابید چہ ایشی ء کہ اے گال گپانی تہاد و دگہ گالاں وت ماں وت ہمگر چ کنت۔ اے گپانی بنگلجاں ہم کئیت۔ ء ہے گپ ء بنگلچ ء ہم "وا" یا کہ "واو" گوئنگ نہ بیت بلکیں "ء" گوئنگ بیت۔ دومی پد ایش انت کہ "وا" ء چند گوں وتی ہے گالو ء بلوچی ء جتا میں گالے کہ وتی جتا میں بزانت ء دنت۔ (ہاشمی، 1962:29)

ادا ء ء "ء" گوں "ء" ء ہمراہ کنتگ راست نہ بیت چیا کہ "ء" ء "ء" preposition "انت ء ء" ء "conjunction" انت۔ اگاں سید اے بنیاد ء وتی گپ ایر کرمگ کہ سینانی تہا ہمزہ است انت تہ اے ہم رد انت۔ اگاں چو بیت تا باندا روج یکے در کئیت "اے" "آ" ء لبران ء "الف، ء" ء نبشتہ کنت ء اید گرانی چارمی ء پنجمی ہمراہ اش گوئیت۔ "وا" ء "ء" ء "ء" دیم پہ دیم کنتگ ء چہ پیدا اور بیت کہ "وا" شر تر انت۔ باز مردمانی خیال ء زبان ء تہا یک رواج کنتگیں چیزے ء سُرینگ پہ زبان ء تاوان انت، یلئے منی خیال ء چوش نہ انت۔ پہ زبان ء رزان کنتگ ءے ڈولیں فاندگی ایں گپ ء تران باندا انت کہ بہ بنت۔ (ہاشمی 1962:50)

بلوچی زبان ء نبشتہ رہندہ تہا "ء" گال بچ معانانہ دنت ء ناں ایشرا یک گالے ء بستار ء زانگ بیت۔ باندا انت ایشرادر کنتگ بیت ء ایشی ء جاہ ء "وا" کار مرز کنتگ بیت جوان تر انت ء نبشتہ رہندہ ڈولدار کنت۔ بلوچی نبشتہ رہندہ باروا بلوچی لبرانے ء شاعر واجہ غنی پہوال وتی نبشتا نکے ء تہا چوش گشیت "بلوچی رسم الخط ء گیشوار ء سرشون ء اہم ترین ہیر کہ چد ء پیش اے نیمگ ء دلگوش دیک نہ بیتگ۔ آ ایش انت کہ بلوچی یک

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیڑہ، گیشوار حامد علی بلوچ

سکیں vowel Sensitive " این زبانی۔ چوشمک: سر، سُر، شُر، شِر، شیر، شیر، شیمُر، شور، شور شور۔ گل، گل، گل۔ چل، چل، چل۔ شل، شل، شل یا ڈکٹ، ڈکٹ، ڈکٹ۔ ڈگہ بازیں لبرز آست آنت کہ تنہا یک کُشَابے (vowel) ءِ سِراوتی مانا ہاں مَٹ کن آنت۔ پد، پاد۔ سر، سارءِ تہا بچا یا کہ کُشَک، کُشَک، کُشَک ءِ بگند تہنا یک کُشَابے لبرزءِ جندءِ مانا ہاں چَٹ مٹین ایت، مئے انو گیس نبشتہ رہندہ مستریں نزوری یا جیڑہ وت ہمیش ایت آ بلوچی ءِ او لال یا کُشَاباں دَر کت یا پڈر کت نہ کنت۔ پہ دَر ا جیں کُشَابانی (واولانی) زاہر کنگ ءِ (شیر، شیر، شیر، شیر) یا کہ (دور، دُور، دُور) مایکیں کُشَاب (واول) ءِ رادو و نشان پَر کنیں دانکہ مئے توار سہر ایت بکت۔ بلے نا، بچ رنگ ءِ در انگاز نہ بیت۔ عربی ءِ فارسی نبشتہ رہندہ تہا کُشَاب (واول) ءِ بستار یا رزشت پَرے ہر پڈر بیت اودا کُشَابانی (واولانی) جند جتائیں حرف لیگ نہ بنت۔ بلکیں گیشین نشان زانگ بنت کہ عربی، فارسی ءِ ایشانی جنگ ءِ ضرورت ہم نہ انت۔

(عبدالقیوم، 22:2004)

اُردو والا گان "تم" ءِ "سرا" پیش "جنت یا نہ جنت بلے وانگ ءِ زانگ بیت۔ بلے بلوچی ءِ چونہ انت چیا کہ ٹک، ٹک ءِ ٹک ءِ سر ءِ زبر، زیر ءِ پیش جنگ مد بیت چَٹ زانگ نہ بنت، ہمے رنگ ءِ مَٹ ءِ لبرزءِ ڈگہ بازین آست آنت۔ نوں کہ و ہدے گپ نبشتہ رہندہ سر ءِ کیت گڈا اے گپ رومن ساچیت ناں کہ عربی/فارسی ءِ نیکہ ہندی ءِ بنگالی (انچو کہ بازین سنگتے ءِ سلاہ داتگ) بلوچی توار رہندہ حاسیں گر ءِ دار عربی/فارسی یاد و ییناں گوں گیش ایت نہ کن آنت۔ ہمے سبب انت کہ دو میں اسکر پٹانی توک ءِ نزوری پڈریں رنگے ءِ گندگ بنت۔

اے در گتہ اے ہر زانگ املی انت کہ لسانیات ءِ رد ایک زبانی ءِ اسکر پٹ ءِ ٹینگ ءِ پیش لازم انت کہ ہما زبان ءِ سر جمیں گالورانی سر لسانیات ءِ علم ءِ سر شون ءِ سر جم ءِ کار کنگ بہ بنت، دومی ہما زبان ءِ توار رہندہ سر لسانیات ءِ علم ءِ رد امین ایں کار ہم سر جم کنگ بہ بنت (پہوال؟)

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ پُشدر، جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

”بلوچی رسم الخط کے مسئلہ کے تجزیہ و تحلیل سے پہلے میں چاہوں گا کہ اُن اسباب کی طرف آپکی توجہ مبذول کراوں، جس کے باعث یہ مسئلہ آج تک حل نہیں ہو سکا ہے۔ میر نظر میں جو ناکامی ہوئی ہے اس کے اسباب یہ ہیں۔

۱۔ لسانیات کے اس مخصوص شعبے میں جو قابلیت اور اہلیت درکار ہے، ہمارے اہل علم و قلم میں اس کا فقدان ہے۔ بلکہ یہ کہا جائے تو بیجا نہ ہوگا کہ گزشتہ نصف صدی میں ایک ہی ایسا اہل قلم سامنے نہیں آیا جو اس شعبے کے جملہ اکیڈمک تقاضوں کو پورا کرتا ہو۔

۲۔ اس علمی و سائنسی مسئلہ کے بارے میں ہمارا رویہ اور اپروچ غیر علمی اور غیر حقیقت پسندانہ رہا ہے۔

۳۔ یہ خالصتا علمی و سائنسی معاملہ جذباتی رنگ اختیار کر گیا ہے۔ جس سے ہمارا اہل قلم طبقہ نفسیاتی الجھناؤ کا شکار ہو کر متعدد حصوں میں تقسیم ہو چکا ہے۔ اب سوال یہ پیدا ہوتا ہے کہ سید ظہور شاہ ہاشمی کے تجویز کردہ رسم الخط پر اجماع (CONCENSUS) کیوں نہ ہو سکا۔ اس کی بنیادی وجہ میری نظر میں بلوچی حروف تہجی سے عربی حروف کا اخراج ہے۔ سید صاحب کے اس فیصلے سے بلوچی قلم کار دو واضح گروہوں میں تقسیم ہو گئے۔

یہ میری نئی تلی رائے ہے کہ اگر سید صاحب عربی حروف کو بلوچی کے حروف ابجد سے نہ نکالتے، تو اُن کے مجوزہ رسم الخط کو قبولیت عام ہو چکی ہوتی۔ اس بارے میں سید صاحب کا استدلال یہ ہے کہ عربی کے یہ اصوات چونکہ بلوچی میں ناپید ہیں لہذا بلوچی کے حروف ابجد میں شامل کرنا غیر ضروری اور غیر فطری ہے۔ میں اس بارے میں چند معروضات پیش کرنا چاہوں گا جو یہ ہیں۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ پُشدر، جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

۱۔ بہت ممکن ہے کہ عہد عتیق میں یہ اصوات بلوچی کا حصہ نہ رہی ہوں لیکن اس کے تاریخی یا تحریری شواہد بھی موجود نہیں۔ لہذا اے محض ایک hypothesis یا مفروضہ قرار دیا جاسکتا ہے۔ اور علمی اور معروضی مسائل میں مفروضہ قابل اعتناء نہیں۔

۲۔ ساتویں صدی عیسوی کے بعد اسلام کے پھیلاؤ کے ساتھ مفتوحہ علاقوں میں مقامی زبانوں پر عربی کا اثر نفوذ ایک قدرتی امر قرار دیا جاسکتا ہے۔ چنانچہ فارسی اور بلوچی اس اثر سے محفوظ نہ رہ سکیں۔ اس میں وثوق کا عنصر اس لیے غالب ہے کہ اسلامی تعلیمات کے دو بنیادی سرچشمے قرآن پاک اور احادیث شریف ہیں جو عربی میں ہیں۔ اس کے علاوہ نماز پنجگانہ بھی عربی میں ادا کی جاتی ہے۔ یہ ایک ایسی حقیقت ہے جسے عموماً نظر انداز کیا جاتا ہے۔

۳۔ ایک اور بات جو خاص طور پر نوٹ کرنے کے قابل ہے، وہ یہ ہے کہ تعلیم یافتہ طبقہ میں عربی اصوات بالعموم نمایاں طور پر ظاہر ہو جاتی ہیں۔ ان کی حاصل کردہ تعلیم خواہ دینی ہو یا دنیوی۔

۴۔ مکران سے ماوراء علاقہ جو کوہ سلیمان کے دامن تک پھیلا ہوا ہے، وہاں کے مقامی لہجوں میں عربی اصوات شد و مد کیساتھ موجود ہیں (من بیگ ء اے گپ ء سراتپاک نہ کناں، اے بابت ء من بلوچی توار زانتی ء تہا ستر جمیں رنگے ء نبشتہ کُرتگ

۵۔ یہ بھی ایک با قابل تردید حقیقت ہے جو بلوچ ایرانی بلوچستان میں رہتے ہیں ان کی زبان میں فارسی کے ذریعے داخل ہونے والی عربی اصوات نمایاں طور پر موجود ہیں، اسی طرح خلیجی ریاستوں میں رہنے والے بلوچوں کی زبان میں بھی عربی اصوات واضح طور پر موجود ہیں۔

۶۔ اسی تناظر میں کراچی سمیت سندھ میں آباد بلوچوں کے تمام لہجوں میں یہ اصوات نمایاں طور پر موجود ہیں۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیڑہ، گیشوار حامد علی بلوچ

میری تجویز ہے کہ سید ظہور شاہ ہاشمی کے رسم الخط میں عربی حروف کو ملا کر اسے اختیار کیا جائے۔ اس بارے میں میرا دلائل یہ ہیں۔

۱۔ بلوچستان اور بلوچستان سے باہر، یعنی دنیا میں جہاں جہاں بلوچ آباد ہیں، وہاں کم و بیش یہ تمام عبری اصوار و حروف استعمال ہوتے ہیں۔

۲۔ پرنٹ و الیکٹران میڈیا کی طوفانی یلغار کے باعث ان اصوات و حروف کا بلوچوں کی زبان اور ان کے نوک قلم پر آنا ناگزیر ہے۔

۳۔ بلوچی کو اگر ایک جدید، علمی، سائنسی، ہمہ جہت اور کارآمد بنانا مقصود ہو تو زندگی کے ہر شعبے کے لیے جو ہزار اصطلاحات وضع ہو چکی ہیں، اور روزانہ ہو رہی ہیں، ان کی زبان کا حصہ بنانا لازماً ضروری ہے اور اس مشکل کام کو سرانجام دینے کے لیے بھی عربی کے یہ حروف ناگزیر ہیں۔ (بیگل، تاکدیم، سال نیست)

بلوچی ماہتاک و حالتا کانی تہا جتا جتا میں نبشتہ رہندہ:

اے و ہداں بلوچی ماہتاک و حالتا کانی تہا جتا جتا میں رہندہ نبشتہ و کارمرز کنگ بو نگ اء انت۔ ہر ماہتاک و وتی جند و رہندہ ز رنگ۔ بازیں جاہاں پہ زانت و بازیں جاہاں پہ نازانتی ردی است انت۔ ادا پہ درور من لہنتیں مثال پیشدارگ لوٹاں کہ ماہتا کانی تہا است انت باندا انت کہ اے چارگ و است کنگ بہ بنت۔
ایں، یں، ییں:

بلوچی بازیں ماہتا کانی تہا پہ second person plural و کاریں، وریں، رہچاریں، کنیں، جنیں، گریں، بیٹگیں، گردیں، داریں، (ماہتاک گوانگ، سما) کارمرز بنت و دگہ لہنتیں ماہتاک و حالتا کانی تہا کارا یں، ورا یں، رہچاریں، کن ایں، جن ایں، گرا یں، بیٹگیں ایں، گردا یں و درا یں "کارمرز بنت۔ (الس، 25: 2011)

بلوچی آب رہندۂ نبشتہ رہبند: پُشدر، جیرہ ۽ گیشوار حامد علی بلوچ

مردم، ایں، یں ۽ ئیں ۽ فرق ۽ نزان آنت۔ سید ظہور شاہ ہاشمی "ایں" ۽ بابت ۽ گوشتیت کہ "انچوش کہ "آں" پہ "من" ۽ آنت، ہمے رنگ ۽ "ایں" پہ "ما" ۽ آنت۔ مثال جبر ۽، مابلوچ ایں، مانشتگ ایں۔ اے گال چوکہ "آں" ۽ یکجانہیگ بیت ماایشان نبیسیں:۔ مابلوچیں، ماٹشادیں، مانشتگیں۔ اے رنگ ۽ نبیسگ ۽ "ایں" ۽ "ا" یلہ ڈیگ بیت۔ بلے باز جاگہ ۽ مارا ہرنگ ۽ اے گال سرجم ۽ جتانہیگ لوٹ لیت۔ "مثال ۽ جبر ۽، ماوانگ ۽ ایں، ماورگ ۽ ایں ۽ مارگ ۽ ایں۔ (ہاشمی، 1962:85)

بلے "ایں" بابت ۽ نہ سید ۽ نبشتہ کُرتگ ۽ نیکہ ایدگہ زبان زانت ۽ کوآساں اے بابت ۽ گپ جتگ۔ مثال ۽ جبر ۽ "جتائیں، ورنائیں، مردمی یں، کسائیں، دو راجی یں، ۽ دگہ"۔ اے گڈی "ایں" بندر ۽ adverb آنت۔ بلے ایشراکیشنگ نہ بوتگ۔

ڈیگ ۽ بوئگ :

ڈیگ "۽ کارگال باز تہر ۽ نبشتہ بوئگ ۽ آنت چوشکہ "ڈیگ، ڈیگ ۽ ڈیگ"۔ ہر ماہتاک ۽ حالتاک ۽ تہا اے جتائیں ڈروشم ۽ نبشتہ بوئگ ۽ آنت۔ ہمے پیا "بوئگ" ۽ کارگال ہم جتانہیں تہراں نبشتہ بوئگ ۽ آنت، چوشکہ "بوئگ، بیگ، بیغ، بوگ ۽ بوگ"۔ (گوانک، مارچ، 2011:11-52)

اے کارگال ۽ ہر کس وتی تہر ۽ نبشتہ کنت۔ ادا بوگ ۽ کارگال باز آنت۔ پرچہ کہ کارگال ۽ بُن لہر: "بیت یا بو" آنت، بوہ آنت۔ ہمے حساب ۽ اے کارگال "بوئگ یا بیگ" نبشتہ بیت گمتر آنت۔

ہست ۽ آست:

ہست ۽ آست دو جتائیں لہر آنت بلے ماہتاک، حالتاک ۽ بلوچی کتابانی تہا اے دو یں لہران ۽ یکیں حساب ۽ نبشتہ کنگ بیت۔ (گوانک، مارچ، 2011:11-34)

ہست ۽ معانہ ۽ آنت آنت (existence) بلے "آست" پہ preposition ۽ کار مرز بیت۔ بلدانت ایشان ۽ وتی اصلیں جاہاں نبشتہ کنگ بیت۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیرہہ گیشوار حامد علی بلوچ

مردم آن یا مردمان: (گوانک، مارچ، 52-11:2011) : اے نامگال و ہدیگہ باز براں (plural) ء رنگ ء نبشتہ بیت داں مردم ایشی ء نبشتہ کنگ ء ردی کن آنت۔ بلوچی رہندہ تہا پہ باز ہا ترار رہندہ چو اے ڈول جوڑ بیت۔ مثال: مردم۔ مردماں، پس۔ پسماں، گوک۔ گوکان، اُشتر۔ اُشترماں، بڑ۔ بڑماں، گوراند۔ گوراندماں، ء دگہ۔ بلوچی ء اصلیں رہندہ ہمیش اُنت ء بلاند اُنت کہ ہے ڈول نبشتہ بہ بنت پرچہ کہ اے رہندہ گوں بُن لہزہ باز ہا ترار نبشتہ بیت۔ بلاند اُنت اے جمع ء کارگالان ء چو اے ڈول "مردمان ء، پسماں ء، گوکان ء، اُشتران ء، بڑان ء، گوراندان ء نبشتہ بہ کنیں بچ ردی ء گجانش نیست۔ اگاں ما ایشان ء اے ڈول "مردم آن ء، پس آن ء، گوک آن ء، اُشتر آن ء۔۔۔ نبشتہ کنیں پمک رد بہنت۔

لہزائی باز تہری:

اے و ہدیگہ بلوچی اے ہندہ اولی زبان اُنت کہ آئی تہا یک لہزے دو یا سے ڈرو شم ء گوٹگ ء نبشتہ کنگ

بیت۔

پہ ڈروور بچار اُت۔ (1)۔ پکر، پکر، فکر۔ (2)۔ خیال، خیال، ہیال، کیال۔ (3)۔ کتہ، قصہ، (4)۔ میراٹ، میراٹ، (5)۔ اباہت، عبادت، (6)۔ فقیر، پکیر، بچیر (7)۔ آہانی، آہانی، آوانی۔ (8)۔ گوار، گوار، گوار (9)۔ دسگیر، دزگیر، (10)۔ گوار زہگ، گوار زہگ، گوار زہگ، گوار زہگ۔ (11)۔ آہگہ۔ ہنگ، ہماہاز۔ امہاز (گوانک، مارچ، 52-5:2011)

بلاند اُنت کہ اے لہزان ء اصل ڈرو شم ء نبشتہ کنگ بیت۔

ن ءل:

ماہتاک بلوچی زندہ تہا "ن ءل" ء نیام ء بچ فرق دارگ نہ بیت۔ ماہتاک بلوچی زندہ سہر جمیں "ن، ن

" ء تہا نبشتہ آنت۔ براں توارداریں نون (voiced) بے تواریں نون (un-voiced) ء تہا نبشتہ آنت۔

چوشکہ "کس، مکس، بلوچستان، نکاں، دیواں، ہوں، اوں، ہم (ماہتاک زندہ، 72-14:2011)

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشدر، جیڑہ، گیشوار حامد علی بلوچ

اول، ہم "بلوچی" تہارواج گپنگ آنت، کارمرز بونگ، آنت، گیشتر نبشتہ کارایشاں ہے ڈول، نبشتہ کنگ، آنت۔ "ہوں" پونشگ، توارے، اے، ہم، جاہ، آردانت۔
 دری لہزانی توارانی گیشوار:

بلوچی زبان، تہا بازیں، دری لہزہم، انگ آنت، کہ آبلوچی توار رہندہ، ردا نبشتہ بونگا آنت، بندر، بلوچی نہ آنت، نہ معنایش، چہ بندری لہزایں، جتا آنت۔ چوشک، خیال یا ہیال، سواب، یگر، پکریا پگر، مہلوک، مہذب، دگہ۔ اے لہز بندر، عربی نیگ آنت، کہ "خیال، ثواب، عقرب، فکر، مخلوق، مذہب، نبشتہ بنت۔ بلوچی، عربی، اے لہزانی نیام، معانہ، چ ڈولیں، فرق نیست، بید، توار، فرق، باند، آنت، کہ دری لہزوتی اصل رہندہ، نبشتہ بہ بنت۔ پرچہ کہ اے لہزہما مردمان، مان، گیشتر آنت، کہ یکیں و ہد، عربی، اردو، بلوچی، وانگ، آنت۔ اے لہزگاں عربی رہندہ، ڈول، نبشتہ بہ بنت، گستر آنت۔ پرچہ کہ عربی، نسخ، نبشتہ، بیت، بلوچی، نستعلیق، اے، ہر دور رہندہ، نیام، فرق نیست۔ بید، ایشی، کہ یک رہندہ، چوٹ، آنت، دو می، تجک۔ پشکا، وانوک، سرا، برا، بیت۔

دری نام:

بلوچی، تہا بازیں، نام است آنت، کہ بندر، عربی نیگ آنت، گوں، بلوچی، گوشو، کیں، مردمان، گنگ، بوت نہ کن آنت، پشکا، آیان، بلوچی، توار، (Balochize) کن آنت، کہ اے ڈول، لہزانی، ڈرو، شم، بدل، بیت۔ مثال، اے جبر بلوچی، اے صالح، محمد، فقیر، محمد، اسماعیل، ظفر، فضل، عادل، صد، دگہ، انچیں، نام آنت، کہ گوں، بلوچاں، گونگ، بوت نہ کن آنت، بلوچ، ایشاں، سال، ممد، پکیر، ممد، از، مائل، زپر، پزل، آدل، اے سمد، توار، گوش آنت۔ اگاں، اے ناماں، بلوچی رہندہ، نبشتہ، کن، اے گڑا، ایشانی، بندری، ڈرو، شم، ہلاس، بیت، نامگال، چو، سرا، برا، گندنگ، آنت۔ باند، آنت، اے نامان، اے ہے، ڈرو، شم، نبشتہ، کنگ، بیت۔

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ: پُشد ر، جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

سید ہاشمی وتی سیاہگ ء راست نبیگ ء تھا ہم اے گپ ء پڈر کنت کہ بلوچی ء نامان ء باندر انت ماں بلوچی تو ار رہندہ ردابہ گیشین ایں، بلے لہنتیں انچیں نام انت کہ آ عربی نیگ انت ء مردم ء مان گیشن انت۔
چوشکہ من پیسرا گوشنگ ات کہ بلوچانی نیکراہی زبان کہ و دے عربی انت ء بلوچاں وتی نیکراہ ء حساب ء بازین نام رُرتگ انت، ء جیڑہ ایو کاگوں بلوچاں نہ انت بلکین پشتو، پنجابی، سندھی، فارسی، سرائیکی ء دنیاء ایدگہ زبان کہ نسخ یا نستعلیق ء نبشتہ بنت، آ اے ناماں عربی رہندہ نبشتہ کن انت، آیانی گوشنگ ایش انت کہ نبشتہ رہندہ (Orthographic System) یڈول انت گڑاد کہ بیج جوازے پشت نہ کپیت۔

آسر (Conclusion):

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ ء مستریں جیڑہ ایش انت کہ ہر یک نبشتہ کارے وتی ڈول ء نبشتہ کنت ء وتی گالوار ء نبشتہ کنت۔ 1940 ء بگرداں روج مروچی بلوچی نبشتہ رہندہ ء سرا بازین زبانز انت ء نبشتہ کاراں کار کُرتگ، بلے کسی ء رد ء بنددا تگیں کار پرے ہاترا کار آمد نہ بوتگ انت کہ آسانسی ء زبانز انتی رہندانی ردا نبشتہ نہ بوتگ انت۔ ہر نبشتہ کارے ء وتی گالوار شتر تر ء گتر لیکنگ ء ہما گالوار ء تھا نبشتہ کُرتگ۔ اگاں ما بچا ایں داں اے گپ سہرا بیت کہ محمد حسین عنقاء، سید ظہور شاہ ہاشمی، حاجی عبدالقیوم، سدیک آزات، میر گل خان نصیر، آزات جمالدینی، اکبر بار کزئی ء حکیم بلوچ ء وتی وتی گالوار ان نبشتہ کُرتگ۔ اے و ہداں بلوچی ء جتاہیں اکیڈمی، جتاہیں رہنداں نبشتہ کنگ ء انت۔

بلوچی جوانیں نبشتہ رہندے ء نہ بوتگ ء سبب ایش انت کہ بلوچی ء لبر رہندہ، بُن رہندہ، گال رہندہ ء گالوار ان ء دلجمیں ڈولے ء زبانز انتی رہندانی ردا گیشینگ نہ بوتگ۔ چریشی ء اید تینگا بلوچی ء نامگال، کارگال، پنامگال ء گلاگالانی نبشتہ رہنداں ء ہم گیشوار گ نہ بوتگ بزاں کارگال ء نامگال یکڈول نبشتہ کنگ بوتگ ء انت کہ وانوک ء نبشتہ کنوک ء مان گیشین انت۔ بلوچی نبشتہ رہندہ ء دومی مزینیں جیڑہ ایش انت کہ بلوچی ء

بلوچی آب رہندہ نبشتہ رہندہ پُشدہ جیڑہ گیشوار حامد علی بلوچ

توار رہندہ (Phonetics)، ءتوار زانتی (Phonology) ءسراد لجمیں ڈولے ءہم کار نہ بوتگ، پمیشکالے جیڑہ نہ گیش اتگ۔ اگال لبرزان ءبُن لبرزانتی (Etymology) علم ءمُنیاد ءگیشوار گ بیت گڈا توار ء جیڑہ گیش ءگیوار بوت کرت کنت۔ نبشتہ رہندہ گیشنگ ءہاترا الی انت کہ بلوچی ءکلیں گالوار ان ءوانگ ءآیانی سراد زرس بیت گڈا نبشتہ رہندہ گیش ات کنت۔

سیمی گپ ایش انت کہ بلوچی ءآب ءکشابانی سرا ہم پٹ ءپول کنگ بیت کہ اے زبان ءنبشت انت باند انت اے بُندری چیز پُشت مہ کپ انت۔ اے ڈر ہیں جیڑہانی گیش ءگیوار ہما و ہد ءبوت کرت کن انت کہ بُن لبرزانتی رہندہ ءتار بنجی زبان زانتی رہندہ ان ءدیما ایر کنگ بیت ءبلوچی ءنبشتہ رہندہ سرا کار کنگ بیت۔ اے در گتہ بلوچی بنج گالوار ڈالچار کنگ مہ بیت۔

بلوچی آب رہندہ نڈشتہ رہندہ: پُشد رء جیرہء گیشوار حامد علی بلوچ

سرشون:

- بلوچ، حکیم (2011)، ماہتاک بلوچیہ کونہ، تاکدیم 3-53، مارچ۔ اپریل
بیگل، محمد بیگ (سال نیست) ء چھاپ نہ بو تگیں نبشتانک
بُزدار، حاجی مومن، بُزدار اسحق،: (1973) گیدی کسو ہشتمی"، بلوچی اکیڈمی کونہ
پہ گیشتر معلومات ء ہا تر بچار انت سدیک آزات ء کتاب "اُتاپیں تران" ء۔
پہوال، غنی (سال نیست انت) غنی پہوال ء چھاپ نہ بو تگیں نبشتانکے کہ مناچہ واجہ ء جنہء کرا دست کپتنگ آنت، ءوے نبشتانک بلوچی
اکیڈمی ء سینینارے ء وانگ بو تگ۔
عبدالقیوم، حاجی (2004)، بلوچی بو میا، بلوچی اکیڈمی، کونہ
ماہتاک بلوچ گوانک، تاکدیم 8-20، مارچ 2011، گوادر، ماہتاک بلوچ سستا، تاکدیم 5-20، جولائی 2011، پنجگور، ماہتاک بلوچی،
تاکدیم 13-15، ستمبر 2010، کونہ۔
ماہتاک بلوچی اُلس (2011)، سید نمبر، اسلام آباد
ماہتاک بلوچی زند (2011)، تاکدیم 27-40، اپریل، نوشکی
ماہتاک بلوچی گوانک (2011)، تاکدیم 11-25، مارچ، گوادر
ماہتاک گوانک (2011)، تاکدیم 12-25، جولائی، گوادر
مری، محمود خان،": (1961) گیدی قصہ دہمی "بلوچی اکیڈمی کونہ
ہاشمی سید ظہور شاہ: (2011) بلوچی بُنگی کورس، سید ہاشمی ریفرنس لائبریری ملیہ کراچی
ہاشمی، سید ظہور شاہ، (2000): سید گنج، سید ہاشمی اکیڈمی، کراچی
ہاشمی، سید ظہور شاہ، (1962): بلوچی سیاہگ ء راست نسینگ، سید ہاشمی اکیڈمی، لیاری، کراچی